

Alcohol Use and Related Problems among Students of Social Work at Selected Universities in the Czech Republic and Slovakia – a Pilot Study of Risky Periods

PETRUŽELKA, B.¹, BARTÁK, M.², ROGALEWICZ, V.^{1,3}, POPOV, P.¹, GAVUROVÁ, B.⁴, DLOUHÝ, M.⁵, VASKA, L.^{6,7}, ŠAVRNOCHOVÁ, M.⁷, ČIERNA, M.⁶

¹Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University and General University Hospital in Prague, Czech Republic

²Department of Social Work, Faculty of Social and Economic Studies, Jan Evangelista Purkyně University, Ústí nad Labem, Czech Republic

³CzechHTA, Faculty of Biomedical Engineering, Czech Technical University in Prague, Kladno, Czech Republic

⁴Department of Banking and Investment, Faculty of Economics, Technical University of Košice, Slovak Republic

⁵Department of Econometrics, Faculty of Informatics and Statistics, University of Economics, Prague, Czech Republic

⁶Department of Social Work, Faculty of Education, Institute of Social Studies and Therapeutic Education, Comenius University in Bratislava, Slovak Republic

⁷Department of Social Work, Faculty of Education, Matej Bel University, Banská Bystrica, Slovak Republic

Citation: Petruželka, B., Barták, M., Rogalewicz, V., Popov, P., Gavurová, B., Dlouhý, M., Vaska, L., Šavrnochová, M., Čierna, M. (2017). Užívání alkoholu a s ním spojené problémy mezi studenty oboru sociální práce na vybraných univerzitách v České republice a na Slovensku – pilotní studie rizikových období. *Adiktologie*, 17(2), 108–117.

BACKGROUND: Social work students deal with the topic of alcohol both as part of their studies and later in practice as helping professionals. **OBJECTIVES:** The article focuses on experience with alcohol use and on experience with alcohol-related problems in bachelor's students of social work. **METHODS:** The research was designed as a sample survey using questionnaires. The questionnaire consisted of questions developed specifically for the purposes of this research, selected questions from the ESPAD questionnaire, and the CAGE screening test. **SAMPLE:** The study group was made up of 302 bachelor's social work students at universities in Ústí nad Labem, Bratislava, and Banská Bystrica. The structure of sample in terms of gender corresponds to the assumed structure. **RESULTS:** Using Pearson's chi-squared test, there were no statistically significant differences in the

CAGE scores between individual countries, universities, or gender. The 5.1% of the students who scored 3 or 4 were found to be a thigh risk of alcohol addiction. The most common alcohol-related problems faced by students included disputes, damage to an object or item of clothing, and reduced efficiency at school or at work. In addition, 20–30% of all the students have experienced problematic sexual behaviours – sexual experiences they regretted the next day and/or unprotected sex. **CONCLUSION:** The results show that social work students do not generally engage in problematic drinking behaviour. In comparison with students of other fields, however, social work poses some specific challenges to these students. Sexual experiences that respondents regretted the next day and unsafe sex may have a major impact on their relationships and mental health in their future life.

KEY WORDS: ALCOHOL CONSUMPTION – SOCIAL WORK STUDENTS – PATTERNS OF DRINKING – CZECH REPUBLIC – SLOVAKIA

Submitted: 31 / JANUARY / 2017

Accepted: 30 / MAY / 2017

Grant support: For authors from ¹Department of Addictology, institutional support was provided by Charles University, Programme Progres No. Q06/LF1.

Address for correspondence: Benjamin Petruželka / benjamin.petruzelka@lf1.cuni.cz / Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University and General University Hospital in Prague, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

Užívání alkoholu a s ním spojené problémy mezi studenty oboru sociální práce na vybraných univerzitách v České republice a na Slovensku – pilotní studie rizikových období

PETRUŽELKA, B.¹, BARTÁK, M.², ROGALEWICZ, V.^{1,3}, POPOV, P.¹, GAVUROVÁ, B.⁴, DLOUHÝ, M.⁵, VASKA, L.^{6,7}, ŠAVRNOCHOVÁ, M.⁷, ČIERNA, M.⁶

¹Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

²Katedra sociální práce, FSE UJEP v Ústí nad Labem

³CzechHTA, Fakulta biomedicínského inženýrství ČVUT v Praze

⁴Katedra bankovníctva a investování, Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Košiciach, Slovenská republika

⁵Katedra ekonometrie FIS, VŠE v Praze

⁶Katedra sociální práce, Pedagogická fakulta, Ústav sociálních štúdií a liečebnej pedagogiky, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská republika

⁷Katedra sociální práce, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika

Citace: Petruželka, B., Barták, M., Rogalewicz, V., Popov, P., Gavurová, B., Dlouhý, M., Vaska, L., Šavrnochová, M., Čierna, M. (2017). Užívání alkoholu a s ním spojené problémy mezi studenty oboru sociální práce na vybraných univerzitách v České republice a na Slovensku – pilotní studie rizikových období. *Adiktologie*, 17(2), 108–117.

VÝCHODISKA: Studenti oboru sociální práce se s tématem alkoholu setkávají jak v rámci svého studia, tak později v praxi své pomáhající profese. **CÍLE:** Práce se zaměřila na zkušenosti s užíváním alkoholu a na zkušenosti s problémy, které se vážou na užívání alkoholu, u bakalářských studentů oboru sociální práce. **METODY:** Výzkum byl proveden jako výběrové dotazníkové šetření. Dotazník se skládal z vlastních otázek, z vybraných otázek z dotazníku ESPAD a ze screeningového testu CAGE. **SOUBOR:** Výzkumný soubor byl tvořen 302 studenty bakalářských oborů sociální práce z univerzit v Ústí nad Labem, Bratislavě a Banské Bystrici. Struktura výběrového souboru v proměnné pohlaví odpovídá i předpokládané struktuře. **VÝSLEDKY:** Při použití Pearsonova chí-kvadrát testu se v hodnotách testu CAGE mezi jednotlivými státy, univerzitami ani pohlavími neobjevily statisticky

významné rozdíly. Vysokou pravděpodobnost ohrožení závislostí má 5,1 % studentů, kteří dosáhli hodnoty 3 nebo 4. Problémům, kterým byli studenti vystaveni v souvislosti s užíváním alkoholu, dominuje hádka/spor, poškození předmětu nebo oděvu a snížená efektivita ve škole nebo v práci. Dále byl mezi 20 až 30 procenty všech studentů zaznamenán výskyt problematické sexuální zkušenosti – sexuální zážitek, kterého druhý den litovali, a nechráněný sex, problémy ve vztazích s přáteli, úraz, ztráta peněz a problémy ve vztazích s rodiči. **ZÁVĚRY:** Výsledky ukazují, že studenti sociální práce pijí relativně bezproblémově, nicméně obor sociální práce na ně klade vyšší nároky než na studenty některých dalších oborů. Sexuální zkušenosti, kterých respondenti druhý den litovali, a nechráněný sex mohou mít vzhledem k jejich věku do budoucna zásadní vliv na jejich vztahy i duševní zdraví.

KLÍČOVÁ SLOVA: SPOTŘEBA ALKOHOLU – STUDENTI SOCIÁLNÍ PRÁCE – CHARAKTERISTIKA UŽÍVÁNÍ – ČESKÁ REPUBLIKA – SLOVENSKO

Došlo do redakce: 31 / LEDEN / 2017

Přijato k tisku: 30 / KVĚTEN / 2017

Grantová podpora: U autorů ¹Kliniky adiktologie byl tento článek podpořen institucionálním programem podpory Progres č. Q06/LF1.

Korespondenční adresa: Mgr. Benjamin Petruželka / benjamin.petruzelka@lf1.cuni.cz / Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

● 1 ÚVOD

● 1 / 1 Užívání alkoholu u studentů univerzit

Evropští výzkumníci se v minulosti výzkumu užívání alkoholu mezi vysokoškolskými studenty příliš nevěnovali, pro americké výzkumníky je však užívání alkoholu na univerzitách tradičním předmětem výzkumu. V poslední dekádě je pak i v Evropě věnována této oblasti zvýšená pozornost (Wicki et al., 2010), což je patrné i na řadě výzkumů, které se v posledních letech objevily v České republice a na Slovensku. Populace vysokoškolských studentů se vyznačuje nejen specifickým společenským statutem (Arnett, 2014), ale i vysokou prevalencí užívání alkoholu, což Wicki et al. (2010) potvrzují v shrnujícím přehledu evropských výzkumů užívání alkoholu a typických způsobů užívání alkoholu, např. nárazovým pitím („binge drinking“), tedy konzumací více nápojů při jedné příležitosti (Adámková et al., 2009). Wicki et al. (2010) dále popisují čtyři poměrně stabilní výsledky studií z této oblasti: 1) muži pijí více, i když v severských zemích je tento rozdíl méně patrný; 2) alkohol je užíván během společenských setkání, přičemž motivy jsou společenského rázu („užít si párty“); 3) studenti, kteří jsou méně zapojeni do rodinného života a jsou v méně kontrolovaném prostředí, pijí více; 4) studenti přeceňují pití ostatních studentů.

V českém akademickém prostředí shrnují situaci užívání alkoholu a dalších návykových látek ve studentské populaci Vacek et al. (2010) a Vondráčková et al. (2009), kteří ve shodě s evropskými výzkumy (viz Wicki et al., 2010) podotýkají, že studenti mají s alkoholem bohaté zkušenosti (alkohol je nejčastěji konzumovanou psychoaktivní látkou, abstinentů je menšina). To, že značná část vysokoškolských studentů má s pitím alkoholu zkušenost a že alkohol je nejčastěji užívanou látkou, zjišťují mnohé české a slovenské studie, například Csémy et al. (2004), Kachlík (2007), Kolibáš et al. (2008), Nociar (2004), Trojáčková (2007), Burešová et al. (2012). Podle Vacka et al. (2010) výzkumy naznačují, že vysokoškolské studenty dokonce pijí více než ostatní jedinci ve stejné věkové kategorii. V populaci studentů se také objevují rozdíly v užívání alkoholu mezi pohlavími (Adámková et al., 2009), které potvrzují také studie Csémyho et al. (2004) a Kolibáše et al. (2008). Další problémy spojené s užíváním alkoholu zkoumá Záškodná (2004), která se na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích zaměřila na nepříznivé důsledky alkoholu. Ta uvádí, že relativně často (v 35 % případů) se mezi vysokoškolskými studenty objevuje ve spojení s alkoholem nechtěný sex. Janovská et al. (2014) také zkoumají problematické sexuální chování, které se podle nich objevuje relativně častěji v České republice a na Slovensku než u respondentů v Litvě a Maďarsku. Z autorů, kteří se zabývali mezinárodním srovnáním užívání alkoholu mezi českými studenty, zmiňme Janovskou et al. (2014), Kachlíka et al. (2010) a Malcovou et al. (1998).

Jedním ze závěrů studie Kachlíka et al. (2010) je, že takřka všichni studenti v obou zemích někdy pili alkohol. Obdobně Janovská et al. (2014) v diskusi uvádějí, že míra konzumace alkoholických nápojů je zhruba stejná ve srovnávaných zemích (Slovensko, Česko, Litva, Maďarsko).

● 2 CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem článku je popsat a analyzovat zkušenosti s užíváním alkoholu a zkušenosti s problémy, které se vážou na užívání alkoholu, u bakalářských studentů oboru sociální práce. Specifickým cílem je analyzovat, zda jsou patrné rozdíly mezi zkušenostmi studentů v proměnných popisujících jejich životní situaci (pohlaví, věk, bydlení, partnerství). Dále je cílem analyzovat rozdíly ve zkušenostech respondentů z hlediska srovnávací perspektivy, a to nejen mezinárodní, ale i meziuniverzitní.

Výzkumné otázky zahrnují:

- 1/ Jaké jsou zkušenosti bakalářských studentů oboru sociální práce s užíváním alkoholu a jaké jsou jejich zkušenosti s problémy, které se na užívání alkoholu vážou?
- 2/ Liší se zkušenosti s užíváním alkoholu mezi studenty v základních proměnných charakterizujících jejich životní situaci?
- 3/ Liší se zkušenosti s užíváním alkoholu a s ním spojených problémů mezi jednotlivými zeměmi a univerzitami?

● 3 METODY VÝZKUMU

Výzkum byl naplánován jako výběrové dotazníkové šetření. Sběr dat, který proběhl v první půli roku 2015, byl proveden metodou dotazníků. V České republice proběhl sběr dat převážně v období po vánočních svátcích a na Slovensku v období Velikonoc. Toto období bylo zvoleno z toho důvodu, aby došlo k pilotnímu zmapování užívání alkoholu v obdobích, která můžeme považovat za riziková. Pro období sběru dat totiž chybí standard a reflexe jeho vlivu na získané výsledky. Csémy et al. (2004) dobu sběru dat neuvádějí. Burešová et al. (2012) sbírali data v dubnu a květnu, zatímco Kachlík et al. (2010) sbírali data v únoru a březnu. Janovská et al. (2014) sbírali data od listopadu až do dubna. U jmenovaných studií úvaha o vlivu období sběru dat chybí. V České republice byl sběr dat realizován na Fakultě sociálně ekonomické Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP). Na Slovensku sběr dat proběhl v rámci Pedagogické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě (UKB) a na Pedagogické fakultě Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici (UMB). V rámci pilotního šetření byly fakulty vybrány vzhledem ke své velikosti, podobnosti studijních programů, dostupnosti a koncepci výuky sociální práce se zaměřením na sociálně patologické jevy. Výsledky mohou být částečně ovlivněny obdobím sběru dat. Dotazníky byly distribuovány tištěnou formou během přednášek a elektronicky. První mód sběru dat je charakterizován podobně jako ve výzkumu Burešové et al. (2012) takřka sto-

procentní návratností. Druhý (elektronický) mód sběru dat pak již jen doplnil ten první. Dotazník byl šířen pomocí sociálních sítí a elektronické pošty. Sběr dat nebyl původně limitován na bakalářské studenty sociální práce, data byla sbírána i o studentech dalších oborů. Pro účely článku byl však vybrán datový soubor obsahující informace pouze o studentech bakalářských oborů sociální práce, protože se jednalo o velký a srovnatelný datový soubor, který nabízel zajímavé informace o této populaci.

Dotazník obsahoval celkem 27 otázek (24 uzavřených otázek, 3 otevřené otázky). Dotazník se skládal z úvodu, otázek zjišťujících identifikační a demografické údaje respondentů, otázek zjišťujících postoje ke konzumaci alkoholu a otázek zjišťujících zkušenosti s užíváním alkoholu a zkušenosti s rizikovým chováním. Značná část dotazníku byla převzata z jiných šetření, protože naším cílem bylo také zachování možnosti srovnání mezi různými populacemi, což může nabídnout zajímavé perspektivy. Podobně postupovali například Burešová et al. (2012) a Kachlík (2007). Část otázek byla převzata ze šetření ESPAD. Dotazník ESPAD používaný v rámci Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) zjišťuje postoje a zkušenosti šestnáctiletých a osmnáctiletých studentů s tabákem, alkoholem a nelegálními návykovými látkami. Autory české verze jsou Csémy et al. (2006). ESPAD (v základní podobě, jako evropský projekt) se týká pouze šestnáctiletých. Kohorta osmnáctiletých byla zkoumána (s využitím stejného dotazníku) jen v rámci ČR například v letech 2003 a 2007. Poslední (šesté) šetření ESPAD proběhlo v roce 2015 a oproti předchozím vlnám byla studie významně rozšířena především o oblast hraní hazardních her (gambling), hraní počítačových her a her na internetu (tzv. gaming). Poprvé byly v rámci ESPAD 2015 zkoumány také nové psychoaktivní drogy. V našem zkoumání byly tyto otázky

upraveny tak, aby byly aplikovatelné na populaci vysokoškolských studentů. V našem dotazníku byl dále použit screeningový dotazník CAGE (Erwing, 1984), který má identifikovat problémy s alkoholem a jehož použití popisují Burešová et al. (2012).

Data byla zpracována v programu Microsoft EXCEL 2013 A IBM SPSS 23. Dále je prezentována základní popisná statistika a výsledky statistických testů pro testování rozdílů mezi skupinami: Pearsonův chí-kvadrát test a Fisherův exaktní test. Pro testování závislosti byl použit Spearmanův koeficient pořadové korelace. Všechny testy byly provedeny na 1% hladině významnosti s uvedením p-hodnoty.

Autoři výzkumu postupovali v souladu s článkem 2.5 Farmingtonské úmluvy. Účast na výzkumu byla dobrovolná, zcela anonymní a bez finanční odměny. Výzkumu se účastnili plnoletí respondenti, kteří byli před vyplněním dotazníku seznámeni s jeho účelem a zpracováním dat. Vyplněním dotazníku vyjádřili souhlas s jeho účelem a zpracováním. Subjekty výzkumu nebyly výzkumem nijak poškozeny. Byla respektována všechna doporučení pro etické provádění výzkumu v sociálních vědách.

● 4 SOUBOR

Výzkumný soubor byl tvořen 302 studenty bakalářských oborů sociální práce z UJEP, UKB a UMB. Z celkového počtu oslovených studentů (533) se jedná o 57 procent. Ve srovnání s jinými výzkumy z českého prostředí se jedná o relativně vysokou návratnost. Například Trojáčková (2006), která data sbírala při zápisech do studia, a tak dosahovala jiné populace, měla návratnost 70 procent. Burešová et al. (2012) získali jednu čtvrtinu studentů. Na úrovni jednotlivých univerzit byla návratnost 64 %, 57 % a 53 %. Struktura výběrového souboru v proměnné pohlaví odpovídá i předpokládané struktuře, což je patrné z *tabulky 1*. Z hlediska mezinárodního i meziuniverzitního srovnání se dle Pearso-

Tabulka 1 / Table 1

Zastoupení studentů podle pohlaví na jednotlivých univerzitách v základním a výběrovém souboru a bydlení studentů na jednotlivých univerzitách ve výběrovém souboru, relativně a absolutně

Representation of students by gender at the individual universities in the population and in the sample and student accommodation status at the individual universities in the sample, in relative and absolute terms

		Výběrový soubor	Základní soubor	Výběrový soubor	Základní soubor	Výběrový soubor		
		Ženy	Ženy	Muži	Muži	Bydlí na koleji	Dojíždí	Bydlí v místě univerzity
UKB	Absolutní počet	80	120	9	18	23	25	38
	Procentuální zastoupení	90 %	87 %	10 %	13 %	27 %	29 %	44 %
UMB	Absolutní počet	43	73	6	13	4	18	25
	Procentuální zastoupení	88 %	85 %	12 %	15 %	9 %	38 %	53 %
UJEP	Absolutní počet	149	278	15	30	15	99	48
	Procentuální zastoupení	91 %	90 %	9 %	10 %	9 %	61 %	30 %

Tabulka 2 / Table 2

P-hodnoty dosažené pomocí Pearsonova chí-kvadrát testu nebo Fischerova exact testu při porovnání jednotlivých skupin
P-values generated by Pearson's chi-squared test or Fischer's exact test when comparing different groups

	UJEP, UMB	UMB, UKB	UJEP, UKB	ČR a SR	Pohlaví
První opití	0,476	0,621	0,048	0,100	0,710
První zkušenost s pitím alkoholu	0,129	0,923	0,129	0,105	0,004
CAGE	0,595	0,564	0,453	0,494	0,241
Subjektivně deklarovaný mód pití	0,642	0,964	0,536	0,470	0,753
Pohlaví	0,832	0,553	0,575	0,753	x
Věk	0,665	0,181	0,261	0,261	x
Partnerství	0,242	0,686	0,382	0,221	x
Bydlení	0,010	0,043	0,000	0,000	x
Pivo	0,449	0,012	0,017	x	x
Víno	0,003	0,366	0,000	x	x
Likér	0,072	0,145	0,000	x	x
Alcopops	0,001	0,000	0,335	x	x

nova chí-kvadrát testu rozložení studentů do jednotlivých kategorií věku a pohlaví statisticky významně neliší (*tabulka 2*). Na základě výše uvedených charakteristik můžeme usuzovat, že populace studentů sociální práce je v tomto ohledu homogenní. To nám dále umožňuje provádět mezi-skupinová srovnání. Z hlediska věkového složení populace bylo v kategorii méně než 20 let zastoupeno 17 % respondentů, v kategorii 21 až 23 let 65 % respondentů, v kategorii 24 až 26 let 8 % respondentů a v kategorii více jak 27 let 10 % respondentů. Co se týče zastoupení jednotlivých ročníků, tak v prvním ročníku bylo 49 % studentů, v druhém ročníku 29 % a ve třetím 22 %.

● 5 VÝSLEDKY

● 5 / 1 Životní podmínky studentů: bydlení a partnerství

Partnera má 62,3 % studentů. Mezinárodní ani meziuniverzitní rozdíly v proměnné partnerství nejsou statisticky významné, jak je patrné z tabulky č. 2, která uvádí p-hodnoty získané při použití Pearsonova chí-kvadrát testu. Z tabulky č. 1 je patrné, jak studenti bydlí. Zastoupení studentů v jednotlivých kategoriích se při použití Pearsonova chí-kvadrát testu mezi státy statisticky významně liší ($p=0,001$). I mezi univerzitami nacházíme statisticky významné rozdíly, viz tabulka č. 2 uvádějící p-hodnoty získané pomocí Pearsonova chí-kvadrát testu. Na univerzitě v Banské Bystrici bydlí většina studentů v místě bydliště, zatímco na univerzitě v Ústí nad Labem studenti spíše dojíždějí. Na univerzitě v Bratislavě dominuje odpověď „bydlí mimo místo bydliště“ s tím, že významná část studentů bydlí na koleji. Předpokládáme, že rozdíly ve způsobu bydlení jsou způsobeny spíše lokálními možnostmi ubytování než rozdíly v charakteristikách populace.

● 5 / 2 První zkušenosti s alkoholem

První zkušenost s konzumací alkoholu proběhla mezi bakalářskými studenty sociální práce nejčastěji mezi 13. a 15. rokem. Zkušenost s první intoxikací se nejčastěji objevila relativně později, tj. mezi 16. a 18. rokem. Mezi studentskými populacemi v jednotlivých státech a na jednotlivých univerzitách byl nalezen pouze jeden statisticky významný rozdíl (viz *tabulka 2*), což vypovídá o homogenitě populace bakalářských studentů sociální práce v těchto znacích. Statisticky významné rozdíly (na hladině významnosti 1 %) se však objevily mezi muži a ženami v první zkušenosti s alkoholem, viz *tabulka 2*. Mezi muži byla nejčastější první zkušenost s konzumací alkoholu již před 13. rokem, u žen až mezi 13. a 15. rokem. Zkušenosti s první intoxikací byla u mužů i žen nejčastěji mezi 16. a 18. rokem. Mezi první zkušeností s konzumací alkoholu a první zkušeností s intoxikací alkoholem se objevuje relativně silná asociace. Spearmanův koeficient pořadové korelace mezi první zkušeností s alkoholem a první zkušeností s intoxikací dosáhl hodnoty 0,457, což je na hladině významnosti 1 % statisticky významně odlišná hodnota od nuly.

● 5 / 3 Charakteristiky současného užívání alkoholu

Třicetidenní prevalence užívání alkoholu

Při pohledu na měsíční prevalenci užívání alkoholu jsme na základě hodnot získaných pomocí Pearsonova chí-kvadrát testu pozorovali statisticky významný rozdíl mezi jednotlivými zeměmi na hladině významnosti 1 % ($p=0,001$). V ČR v posledních 30 dnech nepilo pouze 3,7 % studentů, zatímco na Slovensku 17,4 % studentů. Na úrovni států jsme za použití Pearsonova chí-kvadrát testu pozorovali statisticky

významné rozdíly ($p=0,001$). Na úrovni univerzit jsme pozorovali statisticky významné rozdíly mezi univerzitami v Ústí nad Labem a Bratislavě ($p=0,001$) a mezi univerzitami v Ústí nad Labem a Banské Bystrici ($p=0,033$). Mezi univerzitami v Bratislavě a Banské Bystrici se pak tyto rozdíly nepodařilo prokázat ($p=0,237$), což poukazuje na důležitost rozdílu na mezinárodní úrovni. Na univerzitě v Ústí nad Labem pilo v posledních třiceti dnech takřka 96 % studentů, zatímco v Bratislavě 79,8 % studentů a v Banské Bystrici 87,8 % studentů. Rozdíly mezi pohlavími se při použití Fisherova exaktního testu nejevily jako statisticky významné ($p=0,510$).

Další charakteristiky užívání alkoholu: nejčastější místo užívání, užívaný druh alkoholu v posledních třiceti dnech, měsíčně utracené peníze za alkohol

Nejvíce studentů pilo v posledních 30 dnech víno (75,2 %) následované tvrdým alkoholem (55 %). Méně než polovina studentů pila pivo (37,4 %) a tzv. alcopops (24,5 %). Toto zjištění odráží skladbu studentů z hlediska pohlaví, protože při užití Pearsonova chí-kvadrát testu narážíme v užívání alkoholu na rozdíly mezi pohlavími v pití piva ($p=0,004$) a vína ($p=0,027$). Při použití Fisherova exaktního testu se rozdíl mezi pohlavími projevil i v případě pití alcopops ($p=0,022$). Hodnoty asociace mezi pohlavím a užíváním vína a alcopops jsou statisticky významné, ale nízké. Z hlediska problémového užívání nápojů je významná skutečnost, že studenti, kteří v posledních 30 dnech užili pivo více než dvacetkrát, jsou pouze muži (4 muži). Likéry více než dvacet-

krát užily v posledních 30 dnech pouze ženy (3 ženy). U ostatních nápojů se tak časté užívání neobjevovalo. Při použití Pearsonova chí-kvadrát testu je patrný rozdíl mezi státy při pití vína ($p=0,001$) a tvrdého alkoholu ($p=0,001$). Statistická významnost rozdílů mezi univerzitami (viz *tabulka 2*) poukazuje na stabilitu rozdílu mezi ČR a SR. V pití vína a likéru jsou statisticky významné rozdíly pouze mezi univerzitou v Ústí nad Labem a slovenskými univerzitami, zatímco v pití piva a alcopops už nejsou rozdíly určeny mezinárodně.

Studenti odpovídali, že alkohol pijí nejčastěji v baru (51,20 %) a doma (49,10 %). Výsledky shrnujeme v *tabulce 3*. Méně odpovídali, že pijí v hospodě (44,1 %), na návštěvě (42,3 %) a diskotéce (32,4 %). Nejméně odpovědí bylo v kategoriích pití venku (14,6 %) a pití na koleji (4,3 %). Řídký výskyt posledních dvou odpovědí můžeme přisuzovat relativní dostupnosti pití doma a v hospodě. Nízký počet studentů pijících na koleji můžeme také přisoudit malému podílu studentů, kteří na koleji bydlí, protože na koleji pijí takřka výhradně studenti, kteří na ní také bydlí. Pouze jeden student bydlící mimo kolej dal tuto odpověď. Tato skutečnost je také patrná při pohledu na úroveň jednotlivých univerzit. Zjistíme totiž, že studenti pijí nejvíce na kolejích v Bratislavě, kde je také nejvíce studentů na koleji ubytováno. Z hlediska mezinárodních rozdílů je patrné, že studenti na Slovensku plní více kategorie venku, v baru a na koleji, a méně doma a v hospodě. Ostatní rozdíly, které byly patrné na mezinárodní úrovni, jsou patrné i při srovnání univerzit. Na slovenských univerzitách se pije více venku, v barech, a méně

Tabulka 3 / Table 3

Odpovědi na otázku, kde studenti nejčastěji pijí v celém souboru, podle pohlaví, státu, univerzity, absolutně a relativně vzhledem k počtu případů
Students' responses to the question about their most common drinking setting, within the sample as a whole, by gender, country, university, and in absolute and relative terms with respect to the number of cases

			Pohlaví		Stát		Univerzita		
			Muž	Žena	ČR	SR	UJEP	UKB	UMB
Doma	Abs.	138	13	124	84	54	84	37	17
	%	49 %	52 %	49 %	54 %	43 %	54 %	46 %	38 %
Návštěva	Abs.	119	10	109	68	51	68	38	13
	%	42 %	40 %	43 %	44 %	41 %	44 %	48 %	29 %
Venku	Abs.	41	5	36	12	29	12	17	12
	%	15 %	20 %	14 %	8 %	23 %	8 %	21 %	27 %
Bar	Abs.	144	12	132	70	74	70	44	30
	%	51 %	48 %	52 %	45 %	59 %	45 %	55 %	67 %
Diskotéka	Abs.	91	6	85	51	40	51	19	21
	%	32 %	24 %	33 %	33 %	32 %	33 %	24 %	47 %
Hospoda	Abs.	124	13	111	90	34	90	27	7
	%	44 %	52 %	44 %	58 %	27 %	58 %	34 %	16 %
Kolej	Abs.	12	1	11	2	10	2	9	1
	%	4 %	4 %	4 %	1 %	8 %	1 %	11 %	2 %

v hospodách. Z hlediska pohlaví ženy pijí více na diskotékách a muži v hospodách. Z hlediska celého souboru nejvíce studentů (40 %) utratí za měsíc za alkohol do 100 Kč. Mezi 100 a 300 Kč utratí 28,5 % studentů, 300 až 500 Kč 15 % studentů, 500 Kč a více utratí 17 % studentů. Při sloučení tří velmi málo obsazených nejvyšších kategorií (6,8 % respondentů utratilo za alkohol 1000 a více Kč) nebyl při použití Pearsonova chí-kvadrát testu nalezen statisticky významný rozdíl v proměnné pohlaví ($p = 0,93$).

Subjektivně deklarovaný styl užívání, CAGE a další indikátory problémového užívání

Z hlediska subjektivně deklarovaného stylu pití nenacházíme při použití Fisherova exaktního testu žádné statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými skupinami (zeměmi, univerzitami, pohlavími), viz *tabulka 2*, z čehož můžeme udělat závěr, že módy užívání jsou v populaci bakalářských studentů sociální práce obdobné. V celém souboru se k abstinenci hlásí pouze 5 % studentů. K neopíjení se přihlásilo 73,8 % studentů. Ke způsobu užívání alkoholu, který můžeme označit jako problematický, se přihlásilo 21,2 % studentů. Z toho se 20,5 % studentů „rádo namaže“ a 2 studenti (0,7 %) „mají často okna“. Při použití Fisherova exaktního testu se objevil rozdíl mezi pohlavími v kategorii deklarovaných abstinentů ($p = 0,001$).

Další formy rizikového pití, jako je užívání alkoholu o samotě nebo užívání alkoholu před polednem, vykázalo pouze 8 lidí (2,7 %). K ohodnocení rizikového chování studentů také použijeme výsledky testu CAGE. Nejvyšší hodnoty 4 dosáhl pouze jeden respondent, a proto jsme kategorie 3 a 4 pro statistické testy sloučili. V celém souboru dosáhlo 26,5 % respondentů hodnoty 1. Hodnoty 2, která signalizuje možný problém, dosáhlo 13,5 % respondentů. Vysokou pravděpodobnost ohrožení závislostí má 5,1 % studentů, kteří dosáhli hodnoty 3 nebo 4. Při použití Pearsonova chí-kvadrát testu se mezi jednotlivými státy, univerzitami ani pohlavími neobjevily statisticky významné rozdíly, což vypovídá o homogenitě populace v těchto znacích, viz *tabulka 2*. Zmiňme aspoň, že skóre 1 a více dosáhlo 46,3 procent mužů a 45,3 procent žen, skóre 2 a více dosáhlo 28,6 procent mužů a 17,6 procent žen. Jak je patrné z *tabulky 4*, která zobrazuje hodnoty Spearmanova koeficientu pořadové korelace.

vše korelace vybraných proměnných s výsledky testu CAGE, je hodnota testu CAGE poměrně silně asociována s indexem problémů (blíže dále), měsíční útratou za alkohol a s očekáváním kocoviny.

● 5 / 4 Problémy spojené s užíváním alkoholu

Problémy spojené s užíváním alkoholu, které studenti v dotazníku nejčastěji označili, jsou především ty méně závažné. Nejzávažnější problémy se vyskytují zřídka (rvačka ve 14 %, problém s policií v 8 %, přijetí do nemocnice v 6 %, viktimizace loupeží v 5 % či problém s učitelem u 2 % všech studentů). Problémům, kterým byli studenti vystaveni, naopak dominuje hádka/spor (53 % všech studentů), poškození předmětu nebo oděvu (40 % všech studentů) a snížená efektivita ve škole nebo v práci (30 % všech studentů). Dále byl u 25,2 % všech studentů zaznamenán výskyt problematické sexuální zkušenosti – sexuální zážitek, kterého druhý den litovali, a nechráněný sex v 25,5 % případech, viz Dlouhý et al. (2016). Dále se objevil úraz (23 % všech studentů), ztráta peněz (21 % všech studentů), problémy ve vztazích s rodiči (20 % všech studentů) a problémy ve vztazích s přáteli (24 % všech studentů).

Pro prozkoumání vztahu mezi problémy, se kterými mají respondenti zkušenost, byl vytvořen součtový index těchto problémů. Index byl vytvořen pro každého respondenta prostým součtem počtu problémů, se kterými se setkal. Asociace tohoto indexu s dalšími proměnnými byla testována pomocí Spearmanova koeficientu pořadové korelace. Index souvisel s výsledky testu CAGE ($r = 0,448$) a s kategorizovaným počtem měsíčně utracených peněz za alkohol ($r = 0,463$), což jsou na 1% hladině významnosti hodnoty statisticky významně odlišné od nuly. Dále byl tento index silně asociován s očekáváním, která jsou spojená s pitím alkoholu. Index byl nejvíce asociován s očekáváním kocoviny ($r = 0,459$), přátelštějšího a otevřenějšího chování ($r = 0,373$) a uvolněnosti ($r = 0,387$). Zde platí, že čím studenti považují situaci za nepravděpodobnější, tím menší je hodnota CAGE, což jsou na hladině významnosti 1 % statisticky významně odlišné hodnoty od nuly.

Jedním z problémů, který si zaslouží více pozornosti, je rizikové a problematické sexuální chování. Se sexem bez ochrany, který zaujal mezi problémy pomyslné čtvrté místo,

Tabulka 4 / Table 4

Hodnoty asociace proměnných charakterizujících zkušenosti s pitím alkoholu a problémů s ním spojených s výsledky testu CAGE získané pomocí Spearmanova koeficientu pořadové korelace. (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$)

Values of associations of variables characterising drinking experience and alcohol-related problems with the CAGE scores obtained using Spearman's rank correlation coefficient (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$)

Index problémů	Výše měsíční útraty za alkohol	Očekává kocovinu	Očekává, že bude přátelský	Očekává výčitky	Věk prvního opití	Očekává problém vstřízlivět	Očekává problém s policií	Očekává uvolnění
,448**	,352**	-,307**	-,268**	-,246**	-,234**	-,232**	-,214**	-,207**

má zkušenost 25,5 % studentů. Takřka jen neznatelně menší počet studentů (25,2 %) má sexuální zkušenost, již další den litovali. Z hlediska proměnné pohlaví nenacházíme při použití Pearsonova chí-kvadrát testu statisticky významné rozdíly mezi skupinami ve zkušenosti se sexuální zkušeností, které litovali ($p=0,095$), a ve zkušenosti se sexem bez ochrany ($p=0,334$), je však nutno podotknout, že u mužů byly méně zaznamenány zkušenosti, kterých litovali, a více nechráněný sex. Podobně je tomu i při mezinárodním srovnání, Pearsonův chí-kvadrát test dosahuje u nechráněného sexu hodnoty $p=0,773$ a u sexuální zkušenosti, které studenti litovali, $p=0,092$ (v ČR má tuto zkušenost 29 % studentů, na Slovensku 20,5 % studentů). Sexuální zkušenosti, kterých studenti litovali, a sex bez ochrany je asociován s dalšími proměnnými. Tyto závislosti byly testovány Spearmanovým koeficientem pořadové korelace. Obě proměnné byly nejvíce asociovány s očekáváním kocoviny. Spearmanův koeficient korelace dosáhl hodnoty 0,319 pro zkušenost, které litovali, a hodnoty 0,296 pro zkušenost s nechráněným sexem, což je na hladině významnosti 1 % statisticky významně odlišná hodnota od nuly. Druhá nejsilnější asociace byla s očekáváním výčitek (pro sexuální zkušenost, které litovali, dosáhl hodnoty 0,241; pro sex bez ochrany 0,218). Dále jsou tyto zkušenosti – podobně jako index problémů – asociovány s hodnotou CAGE.

● 6 DISKUSE

První zkušenost s konzumací alkoholu proběhla mezi bakalářskými studenty sociální práce nejčastěji mezi 13. a 15. rokem. Zkušenost s první intoxikací se objevila relativně později, mezi 16. a 18. rokem. Na univerzitě v Ústí nad Labem pilo alkohol v posledních třiceti dnech takřka 96 % studentů, zatímco v Bratislavě 79,8 % studentů a v Banské Bystrici 87,8 % studentů. Nejvíce studentů pilo v posledních 30 dnech víno (75,2 %) následované tvrdým alkoholem (55 %). Méně než polovina studentů pila pivo (37,4 %) a tzv. alcopops (24,5 %). Studenti odpovídali, že alkohol nejčastěji pijí v baru (51,2 %) a doma (49,1 %). Problémům, kterým byli studenti vystaveni v souvislosti s užíváním alkoholu, dominuje hádka/spor, poškození předmětu nebo oděvu a snížená efektivita ve škole nebo v práci. Dále byl mezi 20 až 30 procenty všech studentů zaznamenán výskyt problematické sexuální zkušenosti – sexuálního zážitku, kterého druhý den litovali – a nechráněného sexu, problémů ve vztazích s přáteli, úrazu, ztráty peněz a problémů ve vztazích s rodiči. Částka utracená za alkohol se vzhledem ke konzumaci může zdát nízká, nicméně respondenti mají v mnoha případech alkohol dostupný, aniž by za něj museli platit. Alkohol například kupují jiní členové domácnosti nebo kamarádi. Studenti také navštěvují často akce, kde je alkohol dostupný, aniž by za něj museli platit.

Na rozdíl od studie provedené Csémym et al. (2004) neodhalila naše studie statisticky významné rozdíly mezi

problémovým pitím u mužů a žen, což odpovídá obecnému trendu sblížení problémového užívání návykových látek mezi pohlavími, jak v českém prostředí ukazují také výsledky studie ESPAD (Zaostřeno, 2016). Rozdíly mezi pohlavími se objevily v kategorii deklarovaných abstinentů a v první zkušenosti s konzumací alkoholu, které muži v naší populaci zažívají dříve. Rozdíly mezi pohlavími v současné konzumaci alkoholu byly patrné spíše v tom, jaký druh alkoholu a kde je konzumován. To se týká především vína a tzv. alcopops, které více pijí ženy, a piva, které zase více pijí muži. Ženy více pijí na diskotékách a muži v hospodách. Dalším zajímavým zjištěním je, že na kolejích pijí pouze studenti, kteří v nich bydlí.

Ve zkušenostech s pitím alkoholu se mezi studenty v České republice a na Slovensku objevil statisticky významný rozdíl na hladině 1 % v třicetidenní prevalenci. V ČR v posledních 30 dnech nepilo pouze 3,7 % studentů, zatímco na Slovensku 17,4 % studentů. Rozdíly byly dále patrné na hladině významnosti 1 % mezi pitím vína a tvrdého alkoholu. Rozdíly mezi jednotlivými univerzitami větší kopírovaly výsledky na národní úrovni. Rozdíly v této kategorii však mohou být způsobeny obdobím sběru dat, kdy různé svátky a slavnosti mohly výsledky vychýlit. Tomu napovídá zjištění, že rozdíl v třicetidenní prevalenci mezi univerzitou v Ústí nad Labem (97,3 %) je ve srovnání s průměrem celého souboru (90 %) značný. Rozdíl mezi hodnotou třicetidenní prevalence je patrný také ve srovnání s výzkumem Burešové et al. (2012), kteří uvádějí hodnotu 88 %. Možnost, že tato odlišnost je způsobena načasováním sběru dat, dále podporuje i to, že další proměnné charakterizující způsoby užívání dosahují podobných hodnot jak v subpopulacích výzkumného souboru, tak ve srovnání s ostatními výzkumy. Například hodnoty CAGE větší než 1 dosáhlo v našem výzkumu 18,1 % studentů, ve výzkumu Burešové potom 19 % studentů. Burešová uvádí 4,5 % abstinentů mezi studenty 1. lékařské fakulty UK, v našem souboru se k abstinenci hlásí 5 % studentů. Stejně jako Burešová můžeme i my ve srovnání s výzkumem Csémyho (2006) konstatovat na základě hodnot CAGE, že studenti sociální práce mají relativně nižší problémy s užíváním alkoholu než studenti na zkoumaných fakultách pražských univerzit. To platí i při srovnání s výzkumem Nociara (2014), který nachází na slovenských univerzitách skóre větší než jedna u 22,6 % studentů.

Z proměnných reprezentujících dosavadní život studentů jsou výsledky testu CAGE relativně silně asociovány s věkem první zkušenosti s opilostí. Ze současných charakteristik užívání alkoholu jsou výsledky testu CAGE relativně silně asociovány s dalšími problémy, které jsou spojeny s užíváním alkoholu: měsíční útratou za alkohol a očekávanými spojenými s pitím alkoholu. Problémy, které jsou nejvíce spojené s užíváním alkoholu (hádky/spory, poškození předmětu nebo oděvu, snížená efektivita ve škole nebo

v práci), nemají povahu závažných problémů. Pozornost si zaslouží relativně vysoký výskyt problémů spojených se sexuálními chováními. Problémy spojené s alkoholem jsou relativně silně asociovány s očekáváním, která jsou s jeho užíváním spojená, a to jak očekávání kocoviny, tak i uvolnění a přátelštější chování. Studenti, kteří mají více problémů s pitím alkoholu, tedy očekávají jak negativní, tak i pozitivní účinky. Dále jsou problémy spojené s alkoholem silně asociovány s problémovými formami užívání. Tyto výsledky indikovalo již první zpracování dat pouze za ČR (Dlouhý et al., 2016).

Limitem a předností výzkumu je to, že sběr dat proběhl v rizikových obdobích pro pití alkoholu. To nám umožňuje upozornit na nedostatek standardu, co se týče období sběru dat a na možné zkreslení výsledků prováděných výzkumů. Z tohoto důvodu by bylo vhodné dalším výzkumem zmapovat zvyklosti studentů, co se týče konzumace alkoholu v průběhu celého roku a stanovit vhodné datum sběru dat. Jednou z možných cest je proto sledovat pomocí výzkumu, který bude mít longitudinální dimenzi, tyto zvyklosti. Další cestou, kudy se vydat při dalších zkoumáních, je zaměřit se na pití vystudovaných sociálních pracovníků ve vztahu k výkonu jejich práce. Dalším limitem výzkumu a směrem pro budoucí výzkum je věnovat se celostátně nebo celoevropsky reprezentativnímu vzorku studentů sociální práce.

● 7 ZÁVĚR

Výsledky výzkumu ukazují, že studenti sociální práce pijí relativně bezproblémově. Nicméně obor sociální práce na ně klade vyšší nároky než na studenty některých dalších oborů. Studenti sociální práce se setkávají s tématem spotřeby alkoholu jak v rámci své profesní přípravy, tak i v následné práci s cílovými skupinami sociální práce, jakými jsou mladí a dospívající, rodina a zejména multiproblémová rodina nebo problémoví uživatelé a závislí. Sami mají také osobní zkušenost s užíváním alkoholu včetně řady problémů, které jsou způsobeny jeho problémovým užíváním. Přestože jsou sociální pracovníci v různých kurzech povinného kurikula seznamováni s touto problematikou a výkon jejich profese předpokládá jejich bezproblémový osobní vztah k alkoholu, mají někteří s jeho užíváním problémy, jakými jsou sexuální zkušenosti, kterých respondenti druhý den litovali, což může mít vzhledem k jejich věku do budoucna zásadní vliv na jejich vztahy i duševní zdraví. Užívání alkoholu u studentů sociální práce je tak problematičtější, a to vzhledem k jejich osobní i profesní dráze. Jedním z doporučení je tedy věnovat se více vzdělávání sociálních pracovníků, co se týče užívání alkoholických nápojů.

Role autorů: Benjamin Petruželka upravil kategorizaci získaných dat, připravil a zpracoval statistickou analýzu a provedl literární rešerši vztahující se k tématu alkoholu u vysokoškolských studentů a s dalšími autory navrhl počá-

teční rukopis. Miroslav Barták inicioval vznik výzkumu, navrhl design studie, koordinoval sběr dat v ČR a na Slovensku, spolu s dalšími spoluautory navrhl strukturu článku. Autoři Vladimír Rogalewicz a Martin Dlouhý se podíleli na statistické analýze, interpretaci dat a přípravě manuskriptu. Petr Popov se podílel na interpretaci dat z medicínského pohledu a přípravě manuskriptu. Autorka Beáta Gavurová se podílela na návrhu designu výzkumné studie, interpretaci dat a přípravě manuskriptu. Autoři Ladislav Vaska, Martina Čierna a Michaela Šavrnochová se podíleli na přípravě slovenské verze dotazníku, sběru dat na jednotlivých pracovištích na Slovensku, interpretaci dat a přípravě manuskriptu. Všichni autoři přispěli ke vzniku článku a schválili konečnou podobu manuskriptu.

Konflikt zájmů: Bez konfliktu zájmů.

Poznámka: Autoři děkují Bc. Lucii Pěničkové, která provedla sběr dat na FSE UJEP v Ústí nad Labem v rámci své bakalářské práce, podílela se na vzniku výzkumu a přepisu dat.

The role of the authors: Benjamin Petruželka categorised the data, prepared and conducted the statistical analysis and reviewed the literature pertaining to the topic of alcohol use among university students, and, together with the other authors, drafted the initial version of the manuscript. Miroslav Barták conceived and designed the study, coordinated the data collection in the Czech Republic and Slovakia, and, together with the other authors, proposed the structure of the article. Vladimír Rogalewicz and Martin Dlouhý were involved in the statistical analysis, the interpretation of the data, and the preparation of the manuscript. Petr Popov contributed a medical perspective to the data interpretation process and participated in the drafting of the manuscript. Beáta Gavurová was involved in the design of the research study, the interpretation of the data, and the preparation of the manuscript. Ladislav Vaska, Martina Čierna, and Michaela Šavrnochová were involved in the preparation of the Slovak version of the questionnaire, the collection of the data on different sites in Slovakia, data interpretation, and the drafting of the manuscript. All the authors contributed to the article and approved the final version of the manuscript.

Conflict of interest: No conflict of interest.

Acknowledgement: The authors would like to thank Lucie Pěničková, who collected data at the Faculty of Social and Economic Studies of Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem as part of her bachelor's thesis and was involved in the development of the research study and data transcription.

LITERATURA / REFERENCES

- Adámková, T., Vondráčková, P. & Vacek, J. (2009). Užívání alkoholu u vysokoškolských studentů. *Adiktologie*, 9(2), 96–103.
- Arnett, J. J. (2014). *Adolescence and emerging adulthood*. New York, NY, USA: Pearson Education Limited.
- Burešová, Z., Vacek, J. (2012). Alkohol u studentů 1. LF UK: Prevalence užívání a související rizikové chování. *Adiktologie*, 12(2), 90–100.
- Csémy, L., Hrachovinová, T. & Krch, D. F. (2004). Alkohol a jiné drogy ve vysokoškolské populaci: rozsah, kontext, rizika. *Adiktologie*, 4(2), 124–135.
- Csémy, L., Lejčková, P., Sadílek, P. & Sovinová, H. (2006). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2003*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Dlouhý, M., Barták, M., Pěnčíková, L. (2016). Alcohol among students of social work study programme. *Eur. J. Public Health*, 26 (suppl_1): ckw174.159.
- Erwing, J. A. (1984). Detecting alcoholism: The CAGE questionnaire. *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 252, 1905–1907.
- Janovská, A., Orosová, O., Jurystová, L. (2014). Risk behaviour of university students in the context selected socio-demographic characteristics – Comparison of four countries as part of the SLICE international study. *Adiktologie*, 14(2), 134–144.
- Kachlík, P. & Klech, R. (2010). The probe into the university drug scene in Slovenia and its comparison with the situation in Czech Republic. *School and Health*, 21, 291–310.
- Kachlík, P. & Havelková, M. (2007). *Drogová scéna na MU po 10 letech*. In: Přehled anotací 3. konference Škola a zdraví 21 a 35. konference pro podporu zdraví dětí a mládeže. 1. vyd. Brno: MSD a PdF MU, p. 18–19.
- Kolibáš, E., Novotný, V. & Turek, M. (2008). Skúsenosti študentov vybraných fakult vysokých škôl s psychoaktívnymi látkami. *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 43 (4), 221–232.
- Malcová, H., Provazníková, H., Sieber, E. (1998). Průzkum rozšíření pití alkoholu a užívání drog mezi studenty medicíny. (Srovnávací studie 3. LF UK a Charité HUB, Berlín). *Hygiena*, 43, Suppl. 1, 7–10.
- Nociar, A. (2014). *Prieskum o drogách u študentov vysokých škôl na Slovensku*. Závěrečná správa. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety.
- Pěnčíková, L. (2015). *Postoj študentů Fakulty sociálně ekonomické UJEP v Ústí nad Labem ke konzumaci alkoholu*. Ústí nad Labem: FSE UJEP, Vedoucí bakalářské práce PhDr. Miroslav Barták, Ph.D.
- Trojáčková, . (2006). *Návykové látky – postoje a zkušenosti studentů vysokých škol*. Hradec Králové: Univerzita Karlova v Praze, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové.
- Vacek, J. & Holcnerová, P. (2010). Užívání návykových látek u vysokoškolských studentů v České republice. *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 45(3), 129–148.
- Vondráčková, P., Vacek, J. & Grohmanová, K. (2009). Psychoaktivní látky a závislostní chování u vysokoškoláků. Prevalence, vzorce užívání, rizika a možnosti intervence. *Zaostřeno na drogy*, 1–12.
- Wicki, M., Kuntsche, E. & Gmel, G. (2010). Drinking at european universities? A review of students' alcohol use. *Addictive behaviors*, 35(11), 913–924.